

Kurzelów

Kurzelów leży siedem kilometrów na północny zachód od Włoszczowy. Pierwsze miasto (od 1285 r.) na ziemi włoszczowskiej; podupadło po potopie szwedzkim a w 1869 r. utraciło prawa miejskie w wyniku reformy administracyjnej rosyjskiego zaborcy. Pierwsze wzmianki o Kurzelowie pochodzą z XII w. Miasto lokowane na prawie średzkim w 1285 przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakuba Świnkę. Miasto było własnością arcybiskupów gnieźnieńskich. Od XIII w. siedziba archidiaconatu. Miasto położone było na średniowiecznym trakcie z Torunia przez Przedbórz i Żarnowiec do Krakowa. Przed wiekami Kurzelów zapewniał naukowe kadry dla Akademii Krakowskiej. Z tego dawnego miasta wywodziło się siedmiu profesorów, z których przynajmniej trzech dostąpiło zaszczytu bycia rektorem najstarszej polskiej uczelni. Obecnie liczący niewiele ponad tysiąc mieszkańców Kurzelów to spokojna osada za Włoszczową. Wjeżdżając tam, trudno uwierzyć, że był to przed wiekami prężny ośrodek naukowy i handlowo-rzemieślniczy. W 1360 biskup Jarosław Bogoria Skotnicki ufundował tu kolegiatę, przy której powstała szkoła. Kurzelów stał się ośrodkiem nauki i kultury (średniowiecze, renesans). Wykształcili się tu m.in. Jan Brożek astronom i matematyk, profesor Akademii Krakowskiej oraz Jan Muscenius matematyk. Jan Brożek jest najbardziej znanym kurzelowianinem Urodził się 1 listopada 1585 r. Jan jako chłopiec dobrze opanował łacinę w kurzelowskiej szkole kolegiackiej, później w czasie studiów w Krakowie, bez trudności słuchał wykładów prowadzonych w tym języku. Korzystając ze stypendium ufundowanego przez ks. Jana Muszczyńskiego, w 1604 r. Brożek bez egzaminu wstępnego został przyjęty na Uniwersytet w Krakowie i rozpoczyna studia na Wydziale Filozoficznym. Studiuje matematykę i astronomię, wtedy ściśle złączoną z astrologią. Nie zaniedbuje studiów języków klasycznych i filozofii Arystotelesa, co stanowiło podstawę do uzyskania stopnia akademickiego. Na młodego studenta wielki wpływ wywierał profesor Stanisław Jakobczyk, pochodzący z Kurzelowa i pełniący wtedy funkcję urzędowego astrologa uczelni. Jan Brożek jest patronem Zespołu Placówek Oświatowych w Kurzelowie. W 1439 odnowiono przywilej lokacyjny. Zniszczone w czasie potopu szwedzkiego miasto podupadło. W 1869 na skutek przeprowadzonej w zaborze rosyjskim reformy administracyjnej, Kurzelów utracił prawa miejskie. Obecnie układ miejski uległ zatarciu.

KURZELÓW - KOŚCIÓŁ

Obecny kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Kurzelowie pochodzi z lat 1342 - 1360. Jego fundatorem był arcybiskup Jarosław Skotnicki Jest to budowla w stylu gotyckim, wzniesiona z cegły, jednonawowa z pięciobocznie zamkniętym prezbiterium. We wnętrzu uwagę zwraca przede wszystkim sklepienie palmowe: żebra spływają na kamienny filar. Warto przyrzeć się kamiennym laskowaniom i maswerkom w oknach, a także wspornikom podtrzymującym żebra. W środku zachowała się płyta nagrobna Marianny z Pieniążków Baranowskiej, zmarłej w 1631 roku. Przedstawia ona płaskorzeźbioną postać kobiecą, jest wykonana z marmuru chęcińskiego. Na uwagę zasługuje również gotycka, mosiężna chrzcielnica, która według tradycji powstała jako wotum za zwycięstwo w bitwie pod Grunwaldem. Jej czaszę obiega łaciński napis z datą 1414. Kościół w Kurzelowie stoi na miejscu cmentarzyska z czasów kultury łużyckiej W czasie wykopalisk w 1953 roku pod ścianą zakrystii natrafiano na glinianą popielnicę. Do XVIII wieku obok obecnego kościoła stała poprzedzająca ją świątynia drewniana pw. św. Wojciecha.

DZWONNICA PRZY KOŚCIELE P.W. WNEBOWZIĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W KURZELOWIE

Dzwonnica typu obronnego z XVII/XVIII wieku stoi we wschodniej części placu kościelnego. Ma formę czworobocznej bryły z nadwieszoną izbicą. W jej wnętrzu zawieszono są cztery dzwony: najstarszy gotycki z 1412 roku, jeden z XVI wieku i dwa z początku XVII wieku. Podczas II wojny światowej uległyby one konfiskacie gdyby nie pracownicy tutejszego Nadleśnictwa, którzy Niemcom dostarczyli tylko jeden, ale inny dzwon, a te parafialne ukryli w lesie za Dankowem Dużym. Po okupacji wróciły na swoje miejsce. Na skutek trąby powietrznej w 1946 roku dzwonnica zawaliła się lecz przy użyciu oryginalnych elementów zrekonstruowano ją i obecnie odpowiada pierwotnemu wyglądowi.

KAPLICA ŚW. ANNY

Barokowa kapliczka bractwa św. Anny w Kurzelowie została wybudowana prawdopodobnie w XVII wieku. W roku 1619 powstało w Kurzelowie Bractwo Literackie św. Anny. Fakt erygowania bractwa z pewnością miał podstawowy wpływ na budowę kaplicy św. Anny, stąd jest ona / niezbyt dokładnie/ datowana na 1. połowę XVII stulecia. Do kaplicy

podążały procesje, chociaż czasem musiało na tym tle dochodzić do zatargów, skoro w roku 1763 kapituła zmuszona była upomnieć wikarego, Antoniego Ryszewskiego, by nie odmawiał parafianom i prowadził procesję do św. Anny zawsze, gdy tego zechcą. W roku 1791 wokół kaplicy założono cmentarz grzebalny, do budowy płotu używając drewna z rozebranego kościołka św. Wojciecha. W roku 1877 biskup kielecki, Tomasz Teofil Kuliński wyraził zgodę kurzelowskiemu proboszczowi /pisze ks. Jan Wiśniewski na podstawie zachowanego dokumentu/: „...by w kaplicy cmentarnej przezeń zbudowanej i poświęconej, w ciągu 10 lat mogła się odprawić msza św. z wyjątkiem wielkich uroczystości”. Pierwsza pisemna wzmianka o kościółku pochodzi z 1719 roku, kiedy to na terenie wokół niego założono cmentarz. Stoi na pagórku, jest to budowla orientowana, zbudowano ją z drewna modrzewiowego w konstrukcji zrębowej. Kapliczka przypomina mały kościół, tworzą ją kwadratowa nawa i węższe od niej, mocno wydłużone, trójbocznie zamknięte prezbiterium, pokryta jest gontem. Na cmentarzu w Kurzelowie spoczywa babka Stefana Żeromskiego Agnieszka z Jackowskich Katerłowa. Kurzelów jest związany z rodziną Stefana Żeromskiego. Jedną z kurzelowskich legend zawarł w powieści "Trzy panny z Kurzelowa" Stanisław Pióun-Noyszewski kuzyn, literat, krytyk literacki i biograf Żeromskiego. W Kurzelowie posłuchać można nie tylko o krucyfikach z XVII wieku, chrzcielnicy z luf krzyżackich dział spod Grunwaldu, o zakusach reformacji, przed którymi obroniła cotygodniowa procesja do cmentarnego kościołka św. Anny, ale brzmia tu odgłosy II wojny światowej bitwy Narodowych Sił Zbrojnych, pacyfikacja osady, patriotyzm mieszkańców. Dzieje osady niestrudzenie bada i opisuje tutejszy proboszcz ks. Daniel Wojciechowski.

Archidiakoniat kurzelowski

Archidiakoniat kurzelowski, obejmował północno-zachodnią część województwa sandomierskiego, głównie powiat Chęciński. W 1628 roku dzielił się na sześć dekanatów (między innymi Kurzelów i Małogoszcz). Kolegiata kurzelowska również powstała w centrum dóbr biskupich i podobnie, jak w Kielcach przy kościele pod wezwaniem św. Wojciecha, co mogło mieć miejsce pod koniec XII wieku. Do nowej świątyni o maryjnym patrocinium (Wniebowzięcia NMP) przeniósł kapitułę biskup Jarosław Bogoria Skotnicki (1364?). Początkowo zgromadzenie liczyło sześciu kanoników, później z powodu niskiego uposażenia zmniejszono je do trzech prałatur: prepozytury, dziekanii i kustodii. W miarę upływu czasu dofundowano archidiakonię i scholasterię. Podobnie, jak w Kielcach, obowiązki duszpasterskie w parafii wymusiły zaangażowanie wikarych zastępców prebendarzy kanonickich. Istotną rolę odgrywał archidiakon wizytował parafie w okręgu, którego centrum był Kurzelów.

Arcybiskupi gnieźnieńscy do swoich dóbr kurzelowskich włączyli m.in. Jeżowice, Międzylesie, Motyczno.

<http://www.barbarafamily.eu/parafiehtml/Kurzelow.htm>